

■ Obr. 1 Tvůrčí dílna s názvem „Technologie výroby kamenných nástrojů z metabazitu typu Pojizeří“ – příprava polotovaru sekerky technikou štípání (lektor Mgr. Václav Drnovský)

■ Obr. 2 Rekonstrukce hrnčířské pece z mladší doby bronzové podle nálezu v Turnově – Maškových zahradách (Muzeum Českého ráje)

Prezentace archeologického dědictví v turnovském muzeu

Muzeum Českého ráje v Turnově zajišťuje výkon archeologické památkové péče v části Libereckého kraje. Jde o příspěvkovou organizaci Libereckého kraje s 24 zaměstnanci, z toho je 7 vysokoškoláků s odbornostmi archeolog, etnograf, historik, historik umění, mineralog-geolog a speciální pedagog. Archeologické pracoviště má dva stálé zaměstnance (archeolog, terénní technik); podle potřeby jsou doplňováni o smluvní externí pracovníky.

■ Jan PROSTŘEDNÍK

Muzeum Českého ráje v Turnově

Každoročně se pod odborným vedením archeologa uskuteční přes dvě stovky výzkumů formou dohledu, záchranných akcí i předstihových výzkumů, které předcházejí stavebním či jiným aktivitám. Výsledky těchto záchranných akcí je třeba vyhodnotit včetně zajištění souvztažných environmentálních analýz, vyplnit hlášení o archeologické akci a samozřejmě vyhotovit náleзовé zprávy. Muzejní archeologové jsou ještě navíc povinni zapsat movité archeologické nálezy do sbírkové evidence

a následně do centrální evidence sbírek. To však je pouze jedna část práce archeologa-zástupce oprávněné organizace (ve smyslu zák. č. 20/1987 Sb. ve znění pozdějších předpisů). Další důležitou součástí archeologických výzkumů je prezentace výsledků. Zde nemám na mysli publikaci v odborném tisku, ale zpřístupnění výsledků archeologických výzkumů široké veřejnosti, protože řada archeologických výzkumů je hrazena z veřejných prostředků. Jde totiž o jeden ze standardů veřejných služeb, které jsme alespoň my muzejníci povinni v souladu se zákonem č. 122/2000 Sb. v platném znění poskytovat. Informace o nových nálezech představujeme zpravidla v regionálních médiích (tisk, rozhlas, televize). V případě, že jde o nález nadregionálního významu, prezentujeme je v médiích krajských či celostátních. Možným typem „ploché“ prezentace mohou být informační tabule v místě probíhajícího výzkumu. Muzejní 3D prezentace probíhá formou výstav, tvůrčích dílen, komentovaných prohlídek nebo představením nových archeologických nálezů v osobním kontaktu s návštěvníkem. Zejména poslední forma je mezi návštěvníky oblíbená, protože se mohou autentických předmětů přímo dotknout. Formu malé expozice o výsledcích

archeologického výzkumu běžně stavebníkům nabízíme, předpokládám je však bezpečný výstavní mobiliář.

Maškovy zahrady: výstava

K největším projektům prezentace archeologického dědictví, který v posledních letech uskutečnilo turnovské muzeum, patří výstava i další doprovodné akce věnované výsledkům dosud nejrozsáhlejšího archeologického výzkumu v oblasti Pojizeří v Turnově – Maškových zahradách (viz rámeček na další straně).

Výstava „Turnov – Maškovy zahrady o deset let později aneb Experiment v archeologii“ byla otevřena v říjnu 2010 a díky nebyvalému zájmu návštěvníků trvala do konce února 2011. Návštěvníci měli možnost zhlédnout nejenom standardní zrestaurované artefakty, ale také masivní 3D modely, kterými byly repliky nároží staveb z mladší doby kamenné, mladší doby bronzové a doby římské, instalované v měřítku 1:1 přímo v galerii (obr. 3D). Tato nároží představila hlavní technologie staveb nadzemních dřevěných konstrukcí, které byly v pravěku na našem území užívány – vyplétané stěny s mazanícovým výmazem a drážkovou

Lokalita Turnov – Maškovy zahrady

■ Obr. 3 Výstava věnovaná výsledkům archeologického výzkumu v Turnově – Maškových zahradách (galerie Muzea Českého ráje v Turnově, říjen 2010 – únor 2011): A pohled na výstavu; B 3D rekonstrukce stavby kůlové konstrukce s vyplétanou stěnou z mladší doby římské; C model sídliště z mladší doby bronzové podle výsledků archeologického výzkumu od výtvarníka Tomáše Štefánka; D rekonstrukce nároží stavby drážkové konstrukce z mladší doby bronzové (PhDr. Richard Théř, Ph.D. a Petr Hartman)

Jde o archeologickou lokalitu s doklady opakovaného osídlení od staršího pravěku do raného středověku. Turnov – Maškovy zahrady se těší již více než celé jedno století zájmu archeologů. Počátky archeologického výzkumu jsou spjaty zejména s osobami prof. J. V. Šimáka a K. Buchtely, kteří zde na počátku minulého století provedli řadu vykopávek. V letech 1995 až 2001 a 2009 byla lokalita podrobena dosud nejrozsáhlejšímu archeologickému výzkumu v oblasti Pojizeří, který zasáhl plochu téměř 8 ha. Maškovy zahrady leží přímo v nivě řeky Jizery, která značnou měrou ovlivňovala život osadníků v jednotlivých obdobích pravěku i středověku.

Bylo zde prozkoumáno vůbec nejstarší zemědělské sídliště v celém Pojizeří. Nalezená keramika spolu s radiokarbonovými daty jej datuje od samých počátků neolitu do jeho středního stupně (5469–5000 př. n. l.). Osídlení dále pokračovalo až do závěru mladší doby kamenné (4898–4704 př. n. l.). Při záchranném výzkumu bylo objeveno celkem 8 půdorysů nadzemních staveb, které měly kůlovou konstrukci složenou v příčné ose z 5 řad kůlů. Mezi domy byly jak stavební jámy. Mezi další objekty nalezené jak uvnitř domů tak vně patřily pece s keramickou kupolí. Na sídlišti se nacházely též rozsáhlé hliníky. Ze zahloubených objektů byl získán početný náleзовý inventář, tvořený nejenom keramikou a mazaníc, ale též nálezy kamenných nástrojů, které svědčí o jejich výrobě buď přímo na sídlišti, nebo v jeho nejbližším okolí.

Další významnou etapou Maškových zahrad bylo osídlení v mladší době bronzové až starší době železné (12. – 6./5. stol. př. n. l.).

V místě, kde se dnes nachází parkoviště a prodejna Penny byly v letech 1998 a 2000 odkryty stopy zcela unikátního sídliště z mladší doby bronzové. Přímo pod ornici jsme objevili pozůstatky více než patnácti tisíc kůlových jamek. Tyto drobné objekty, měly v půdorysu tvary kruhu, trojúhelníka, kruhové úseče, kruhové výseče a různých čtyřúhelníků. Různé dlouhé řady kůlových jamek vytvářely koncentrace o nepravidelných kvadratických až obdélníkových půdorysech (20 × 20, 20 × 30 m). Předpokládáme, že jde o specifický typ sídliště, které se nacházelo v nivě. Sídlíště bylo situováno do prostoru, který byl často zvodněný, a právě proti vsudypřítomné vlhkosti se osadníci bránili tím, že si vytvořili jakousi dřevěnou dlažbu. Náleзовou situaci

z mladší doby bronzové, která byla v lokalitě Maškovy zahrady v roce 1998 odkryta, lze označit za unikátní, která dosud nezná v Evropě obdobu.

Ovšem vedle sídelního prostoru zpevněného dřevěnou dlažbou jsme našli standardní zahloubené sídlištní objekty z mladší doby bronzové – sloupové a sídlištní jámy, síla, pece atd. Ty podle prostorového rozmístění, struktury a charakteru zahloubených objektů vytvářely samostatné sídelní jednotky – usedlosti. Právě objev těchto tzv. běžných projevů sídliště svědčí o tom, že řeka Jizera opravdu zásadním způsobem ovlivňovala život pravěkých obyvatel Maškových zahrad. Ovšem poloha, do které si umístili svá sídliště, byla zřejmě natolik strategická, že se jim i přes riziko záplav vyplatilo v tomto území sídlit.

Přímo pod areálem osídleným v mladší době bronzové se nacházely pozůstatky výrobního okrsku se třemi vanovitými pecemi ze závěru starší doby železné (6./5. stol. př. n. l.).

Dalším v Pojizeří nepříliš častým nálezem se stalo sídliště z doby římské. Při výzkumech v letech 1995 a 2000 jsme našli dokonce 2 sídliště Germánů. Jedno ze závěru 1. a průběhu 2. stol. n. l. a druhé z 3.–4. stol. n. l. Starší germánské sídliště, které se sestávalo z polozemnice, velkého hliníku a peci, zaniklo při povodni. Mladší sídliště či spíše dvorec byl vybaven dvěma polozemnicemi, třemi pecemi, větší kůlovou stavbou a dalšími zahloubenými objekty, byl odsunut o několik desítek metrů dále od Jizery. Ale ani tomuto dvorci nebyly přírodní živly nakloněny – zanikl totiž při požáru.

Nejmłodším dokladem osídlení v Maškových zahradách byly pozůstatky sídliště ze samého počátku raného středověku. Jde o vůbec první průkazný doklad o přítomnosti člověka na počátku raného středověku v oblasti horním Pojizeří. Osada zde fungovala od 6. do počátku 8. století. Jde o třetí největší prozkoumanou osadu v Čechách po Roztokách u Prahy a Březnu u Loun a zároveň o nejseverněji položené časně slovanské sídliště na našem území. Význam objeveného sídliště zvyšuje nález sedmnácti mincí z Maškových zahrad, který byl uložen do země po r. 541.

konstrukci z trhaných fošen a také různé o typy střešních konstrukcí. Návštěvníky zaujala i speciální keramická pec pro výpal velkých hliněných zásobnic z mladší doby bronzové (**obr. 2**). Všechny modely vycházely ze skutečných nálezových situací a nemovitých objektů, které byly při archeologických výzkumech v Maškových zahradách prozkoumány. Se žádostí o pomoc při konstrukci replik i instalaci výstavy jsme se obrátili na naše kolegy z katedry archeologie Univerzity Hradec Králové, kteří problematiku důvěrně znali (v minulých letech jsme úzce spolupracovali na vyhodnocení výsledků výzkumů na této lokalitě). Ve spolupráci s odborníky na experiment v archeologii jsme mohli návštěvníkům nabídnout pohled na celý proces archeologického výzkumu od jeho terénní části, přes zpracování a vyhodnocení nálezů, aplikace environmentálních analýz až po interpretaci nálezových situací. Tato iluze autentického prostředí byla doplněna ještě třemi prostorovými modely pravěkých vesnic, jejichž reliktů byly v Maškových zahradách při záchranných výzkumech prozkoumány. Šlo o modely osad z neolitu, mladší doby bronzové a dvorce z mladší doby římské.

Publikace

Další informace mohli návštěvníci získat i ve dvou nových publikacích. První byla vydána k příležitosti otevření nové stálé expozice v muzeu Českého ráje v Turnově v březnu roku 2010 (*Prostředník, J. – Šída, P. 2010: Nejstarší dějiny Českého ráje a horního Pojizeří*. Turnov), druhá souvisela s výstavou o výsledcích archeologického výzkumu lokality Turnov – Maškovy zahrady (*Prostředník, J. a kol. 2010: Turnov – Maškovy zahrady – Příběh prastaré osady na břehu Jizery*. Turnov; jde o publikaci určenou široké veřejnosti – rozsah do 60 stran A5 včetně barevných příloh).

Tvůrčí dílny

V rámci výstavy proběhly také tvůrčí dílny pro děti i studenty zaměřené na různé pravěké technologie – na výrobu štípaných a broušených kamenných nástrojů i na výrobu keramických nádob. Jejich odborné vedení zajistili profesionální lektori. Tento program doplnil ještě cyklus přednášek věnovaný nejstarším

dějinám našeho regionu, a také komentované prohlídky. Tyto tvůrčí dílny spojené s přednáškami zaznamenaly mezi vyučujícími a zejména školní mládeží velký ohlas. V následujícím roce jsme je na žádost ze strany učitelů zopakovali.

Dílny se orientují především na doplnění učebních plánů a látky dějepisu o současné poznatky z regionální archeologie. Dílny jsou koncipovány ve formě semináře a praxe vedené lektory-archeology, experimentátory a environmentalisty. Účastníci mohou absolvovat pět tematických seminářů: Technologie výroby kamenných nástrojů ze suroviny metabazit typu Pojizeří; Výroba nástrojů a zbraní z pazourku a dalších surovin; Technologie tváření a výzdoba pravěké keramiky; Nález zranění a diagnostika nemocí na kostech; Nové poznatky o nejstarších dějinách Pojizeří.

Celá řada témat vychází jak z výsledků archeologického výzkumu na lokalitě Maškovy zahrady, tak i z výzkumu neolitických těžebních a zpracovatelských center kontaktního dvora tanvaldského granitu či dalších záchranných akcí např. v Turnově-Nudovovicích, Ohrazenicích či Příšovicích. Prostřednictvím tvůrčích dílen a tematicky zaměřených přednášek i výletů na vybrané archeologické lokality nacházíme cestu do učebnic nejenom regionálního dějepisu. Prezentace problematiky samotnými archeology staví program na adekvátní úrovni a navazuje tak nutnou spolupráci mezi muzeem a školou. Forma seminářů se zajímavou ukázkou a interakce s kopiemi pravěkých nástrojů je ideálním institucionálním propojením muzea a školy. Ohlas dílen je velký, což můžeme sledovat již druhým rokem (během jednoho týdne navštívilo tvůrčí dílny 450 dětí). Dílny jsou vždy plně obsazeny a vyučující jakož i žáci ročníků druhého stupně základní školy i středoškolských studentů se učí využít muzea jako další vzdělávací instituce, která disponuje aktuálními vědeckými poznatky (snímky z tvůrčích dílen také na zadní obálce tohoto čísla).

Velké oblibě tvůrčích dílen (samozřejmě nikoliv jenom těch „archeologických“, tematicky zaměřených dílny a workshopy probíhají po celý školní rok) napomohla i nová

návštěvnícká akvizice – replika roubené stavby z 18. století, kterou jsme v areálu muzea v letech 2009 a 2010 realizovali. Objekt Kamenářského domu slouží jako návštěvnícké centrum pro přednášky ale zejména pro tvůrčí dílny a interaktivní projekty pro všechny věkové kategorie od žáků prvního stupně ZŠ až po seniory (Malý muzejník, Výtvarný salón, Devatero řemesel).

Další expozice

Za další nikoliv však okrajovou aktivitu turnovského muzea lze pokládat expozici věnované neolitické těžbě a zpracování suroviny pro výrobu kamenných nástrojů z metabazit typu Jizerské hory na Kránské u Jablonce nad Nisou. Ve spolupráci s kolegy z katedry experimentální a praktické archeologie Univerzity v Hradci Králové jsme v roce 2011 instalovali první část expozice v soukromém Kittelově muzeu a v letošním roce jsme ji doplnili o další exponáty včetně prostorového modelu neolitických domů a dílny na výrobu kamenných nástrojů podle výsledků archeologického výzkumu Severočeského muzea v Liberci v Příšovicích v roce 2007. Expozice je otevřena pouze v hlavní turistické sezóně a vedle prohlídky mají návštěvníci možnost se zúčastnit v jednom červencovém víkendu akce nazvané „Den pravěkých sekerek“, kde si mohou zkusit tento nástroj z originální suroviny vyrobit. Další informace mohou návštěvníci i další zájemci získat v brožurě o neolitické těžbě v podhůří Jizerských hor (*Prostředník, J. – Šída, P. – Drnovský, V. 2011: Pravěká těžba v Jizerských horách. Příběh kamenných seker*. Turnov – jde o podobný formát jako výše zmíněná publikace o výsledcích archeologického výzkumu v Turnově – Maškových zahradách).

Summary

Presentation of Archaeological Heritage in Turnov Museum

The Museum of Czech Paradise in Turnov, the Czech Republic provides archaeological work as defined by the law in a part of the Liberec Region. This work includes the presentation of the results from archaeological excavations through interactive exhibitions, workshops and focused lectures for all age groups. In the pilot project for the presentation of archaeological heritage, the Museum presents the general public with the results of excavations carried out at a semicultural site in Maškovy zahrady, Turnov.